

Książka Andrzeja K. Piaseckiego pt. *Referenda w III RP* to ciekawa i bogata faktograficznie analiza okoliczności polityczno-prawnych, towarzyszących referendom przeprowadzanym w Polsce po 1989 r.

Autor ukazał w swej pracy zarówno czynniki sprawcze polskich referendów, jak również dokonał niełatwej interpretacji ich przebiegu oraz wyników. Praca dotyczy zarówno problematyki referendum krajowego (wraz z omówieniem tego typu referendów w III RP), jak też obejmuje swym zakresem merytorycznym kwestie referendów lokalnych, wskazując na ich specyfikę i okoliczności sprawcze.

Na uwagę i pochwałę zasługuje aneks pracy, w którym umieścił Autor ustawy o referendach, umożliwiając zainteresowanemu czytelnikowi zapoznanie się z ich treścią, bez potrzeby sięgania do Dzienników Ustaw. Pracę wzbogaca również bogata bibliografia, w które znalazły się pozycje dotyczące problematyki referendalnej, które można uznać za swoiste monografie, jak też i artykuły z gazet i inne publikacje. Walory dydaktyczne pracy podnoszą również zestawienia, wykresy i zdjęcia, które korespondują z treścią pracy i czynią ją atrakcyjną pozycją na rynku książek politologicznych.

Praca mogłaby pretendować do roli monografii, gdyby uzupełniona została o warstwę teoretycznych aspektów instytucji referendum, w której wskazanoby na jej genezę, na częstotliwość jej stosowania, na jej wady i zalety oraz na podstawowe klasyfikacje. Wprawdzie Autor zwolnił się z obowiązku zaprezentowania tej wiedzy w swojej książce, tytułując ją *Referenda w III RP*, ale bez wątpienia polepszyłyby to jej walory dydaktyczno-naukowe.

Podsumowując, książkę należy uznać za wartościową pozycję na polskim rynku książki politologicznej i z radością powitać podjęcie tej niełatwej problematyki w peregrinacjach polskich politologów. Wydaje się, iż podstawowym kręgiem odbiorców tej pozycji może być młodzież studiująca politologię, prawo i inne nauki społeczne, jak również przedstawiciele innych profesji, wykazujących zainteresowanie tą problematyką, np. pracownicy mediów.

Jarosław Och

Teresa Łoś-Nowak, *Stosunki międzynarodowe. Teorie – systemy – uczestnicy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006, ss. 361.

Wyzwania i wartości kształtującego się ładu globalnego, a zwłaszcza powodowane rozwojem naukowo-technicznym, synkretyzmem cywilizacji, rozwojem nowego międzynarodowego ładu prawnego, w którym pierwszeństwo zdobywają prawa człowieka wobec ustawodawstwa państwowego oraz tradycyjnego porządku moralno-społecznego, nowoczesną edukacją i związanym z nią procesem przemian świadomościowych, ujawniają potrzebę przewartościującego oglądu stosunków międzynarodowych zarówno z punktu postrzegania ich intelektualnego, jak i ze względu na praktykę, konieczność generowania ich strategii i taktyki. Zauważa się, że w szybkim tempie zmienia się ład międzynarodowy, postrzegany jako narody, państwa, różne instytucje życia politycznego, społecznego, gospodarczego oraz zachodzące między nimi stosunki, relacje, oddziaływania, wpływy, zależności, jak też motywacje, metody działania generujące i stymulujące ten ład; w tej sytuacji zmienia się też rozumienie i pojmowanie podstawowych kategorii współtworzących rzeczywistość określaną mianem stosunków międzynarodowych; nową treść uzyskują takie kategorie, jak: tożsamość kulturowa, polityczna, międzynarodowa, suwerenność, bezpieczeństwo, polityka zagraniczna państwa. Na tzw. scenie międzynarodowej ujawniają się nowe podmioty, określane mianem aktorów; są to przede wszystkim siły ponadnarodowe, ponadpaństwowe, a w tym: organizacje międzynarodowe, pozarządowe, korporacje transnarodowe, czy też politycy poświęcający się sprawom całego globu, m.in. w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom życia ludzkiego – w sferze ekologii, dehumanizacji życia społecznego przeciwdziałania terroryzmowi. Problemy te stały się przedmiotem uwagi poznawczej Profesor Teresy Łoś-Nowak z Uniwersytetu Wrocławskiego.

W prezentowanej książce, stanowiącej swoiste podsumowanie badań z zakresu teorii stosunków międzynarodowych, rozpoznawania systemowego ładu międzynarodowego oraz objaśniania zjawisk i procesów rzeczywistości międzynarodowej podjęto próbę zarysowania przewartościującego oglądu współczesnych stosunków między-

narodowych z punktu widzenia kształtowania się nowego ładu globalnego. W oglądzie tym dużą wagę przywiązuje się do kwestii metodologicznych; podkreśla się wagę i znaczenie teorii w rozpoznawaniu stosunków międzynarodowych, aby każda generacja tworzyła nowe teorie, ale raczej należy dążyć do bardziej jasnego rozumienia teorii już istniejących, zrozumienia potencjalnej siły, jaka w nich tkwi, i zrozumienia relacji między nimi (s. 6).

Wykład zaprezentowany w książce podzielono na trzy części: I. Wprowadzenie do teorii stosunków międzynarodowych; II. Podejście systemowe w nauce o stosunkach międzynarodowych; III. Uczestnicy stosunków międzynarodowych. W części pierwszej wyodrębniono sześć podstawowych zagadnień poznawczych, tj. 1. Stosunki międzynarodowe w perspektywie historycznej; 2. Teoretyczne wyzwania w nauce o stosunkach międzynarodowych (O potrzebie teorii w nauce o stosunkach międzynarodowych; Jaka teoria w nauce o stosunkach międzynarodowych?); 3. Stosunki międzynarodowe czy polityka światowa? (Spór o istotę, Spór o przedmiot, Metody badawcze, Spór o nazwę); 4. Nurty i paradygmaty badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych (Nurt klasyczny, Nurt modernistyczny); 5. Nowe wyzwania i nowe pytania w teorii stosunków międzynarodowych, Strukturalny realizm i neorealizm, Postmodernizm: między pluralizmem a globalizmem, Krytyczna teoria postmodernistyczna); 6. Nowy świat – stare wątpliwości.

W części drugiej, przedmiotem poznania stało się siedem podstawowych kwestii: 1. Istota problemu; 2. System międzynarodowy (Pojęcie i istota, Struktura systemu międzynarodowego, Funkcjonowanie i rozwój systemu międzynarodowego); 3. System międzynarodowy: determinanty zmian (Współzależność, Transgraniczność i transnarodowość, Globalizacja); 4. System międzynarodowy: nowe wektory zmian (Kontrolglobalizacja); 5. System międzynarodowy: problem klasyfikacji (Od zerobiegunowości do wielobiegunowości, Niezależność i zdolność kontrolowania środowiska); 6. Hegemonia, konflikt, współpraca, globalne „sterowanie” (Strategie państw w subsystemach międzynarodowych, Strategie zachowań w systemie – Współdziałanie i współpraca, Strategie walki, Reżimy międzynarodowe); 7. System międzynarodowy: problem tranzykcji potęg

(Atrybuty i determinanty statusu państwa w systemie międzynarodowym, Mocarstwa i supermocarstwa).

W części trzeciej, przedmiotem uwagi porządkującej i objaśniającej wiedzę stało się sześć zagadnień: 1. Istota problemu; 2. Państwo jako uczestnik stosunków międzynarodowych (Atrybuty państwowości, Pozycja państwa w systemie międzynarodowym, Zanikanie czy odradzanie idei państwa narodowego? Suwerenność: renesans czy zmierzch idei?); 3. Polityka zagraniczna (Pojęcie, istota, specyfika, Interesy i cele w polityce zagranicznej); 4. Metody i środki realizacji polityki zagranicznej (Polityka zagraniczna: modele analityczne – Nurt klasyczny, Podejście komparatystyczne, Model adaptacyjny J.N. Rosenau, Teoria ról K. J. Holstiego, Typologia ról, Model środowiskowy); 5. Instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych (Instytucjonalizacja: wątki retrospektywne); 6. Organizacje międzynarodowe: uczestnicy półautonomiczni czy suwerenni? (Dynamika rozwoju, Problem kategoryzacji, Autonomiczność organizacji międzynarodowych, Funkcje organizacji międzynarodowych).

Odwołując się do przeszłości wskazuje się, że stosunki międzynarodowe są ważnym fragmentem historii ludzkości i świata, jego rozwoju, poszukiwania mechanizmów i form organizacji ludzkości w coraz to nowe instytucje, zapewnienia jej szansy na dobrobyt i bezpieczeństwo, czyli tego wszystkiego, co wydaje się dzisiaj oczywistym dorobkiem cywilizacyjnym (s. 11). W wykładzie wskazuje się na okoliczności i ogniwa od czasów starożytnych do współczesności, kształtujące fundament współczesnych stosunków międzynarodowych oraz podkreśla się, że teoretyczne podstawy nauki o stosunkach międzynarodowych, w wymiarze profesjonalności dyscypliny zaczęto kształtować dopiero w XX w., po I wojnie światowej; ważny wpływ na to wywarła praktyka międzynarodowa, tj. potrzeba wyjaśnienia problemów wojny, pokoju, mechanizmów współpracy międzynarodowej, gwarancji i przesłanek ładu międzynarodowego (s. 23–24).

Wskazując na teoretyczne wyzwania w nauce o stosunkach międzynarodowych przypomina się różne stanowiska i opcje dotyczące podejmowania dyscypliny naukowej oraz odnosi się je do obecnego stanu wiedzy; przypomina się m.in. stanowisko metodologiczne, że nauka, która nie jest w stanie zdefiniować swego przedmiotu ba-

dawczego, akceptowanego przez wszystkich jej przedstawicieli, podważa swą rację bytu (s. 26). Wyjaśnia się tu czym jest teoria dla działalności badawczej oraz w czym wyraża się jej specyfika w budowie prawd, praw i prawidłowości w odniesieniu od bieżącej rzeczywistości międzynarodowej.

Porządkując wiedzę dotyczącą kryteriów, jakim powinna odpowiadać teoria stosunków międzynarodowych wskazuje się, że po pierwsze należy przyjąć, że teoria jako proces myślowy, analityczny nie może być (nie powinna być) traktowana rozdzielnie od badanej rzeczywistości społecznej, dorobku nauk społecznych i teorii polityki; po drugie, teoria nie jest niczym więcej aniżeli systematycznym, krytycznym i uporządkowanym odzwierciedleniem zjawisk będących przedmiotem poznania oraz wskazaniem, w jakim związku przyczynowo-skutkowym pozostają, a także generalizacją nieuporządkowanej całości; po trzecie, teoria nie tworzy podmiotów, faktów czy zjawisk. Ona je identyfikuje, nazywa i wskazuje granice poznania. Cechuje ją wyższy stopień usystematyzowania twierdzeń i hipotez odnoszących się do funkcjonowania i ewolucji stosunków międzynarodowych. Dlatego też identyfikacja teorii w każdej naukowej dyscyplinie jest ważna przede wszystkim ze względu na jej epistemologiczne przesłanie (s. 35).

Interesujący aspekt poznawczy stanowi w książce prezentacja sporu intelektualnego; stosunki międzynarodowe czy polityka światowa? Zauważa się, że pytanie to generuje wieloznaczność podmiotowa i przedmiotowa, a także nieostre granice wśród różnych dyscyplin badawczych; stosunki międzynarodowe są dyscypliną, której nie można zamknąć w jednym polu badawczym; w rzeczywistości tej ujawniają się różne opcje, stanowiska i poglądy, a też dotyczą one podstawowych kwestii: istoty nauki o stosunkach międzynarodowych, a więc tego czym jest teoria, jakie jest jej główne przesłanie i cel, przedmiot badań, metod badawczych oraz nazwy. Wskazuje się, że w podejściu teoretycznym do stosunków międzynarodowych ujawniają się opcje wynikające z różnych odniesień w ich rozpoznawaniu, a zwłaszcza silnego zdeterminowania przeszłością, podejściem prawnym do rozpoznawanych zagadnień czy też ujęciami psychologicznymi, socjologicznymi, filozoficznymi (s. 40).

Na uwagę zasługuje w książce przewartościowujący ogląd paradygmatów badawczych o stosunkach międzynarodowych; dostarcza się tu wiedzy porządkującej o stosunkach międzynarodowych oraz różnych podejściach do ich rozpoznawania, jak też krytycznego współczesnego ich oglądu, np. charakteryzując nurt klasyczny, podejście idealistyczne zauważa się, że słabością metodologiczną tego paradygmatu jest to, że jego przedstawiciele ograniczyli się w swych próbach stworzenia nowego modelu stosunków międzynarodowych do jego opisu, i to w jego wyidealizowanej postaci, stosując przy tym klasyczną dedukcję, nie starając się wyjaśnić, dlaczego tak jest (s. 56).

Prezentując nowe wyzwania i nowe pytania badawcze wskazano, że podstawowy dyskurs dotyczący dyscypliny zawiera się: w braku zgody co do pojmowania istoty, aktorów i pojemności pola badawczego, wielości rywalizujących szkół i różnorodności paradygmatów, świadomości ograniczeń w dążeniu do budowy całościowej teorii naukowej (s. 87). Interesujący aspekt poznania dotyczy tzw. teorii postpostmodernistycznej; zauważa się m.in., że w ładzie objaśniania zjawisk międzynarodowych w relacjach „stare” i „nowe” nastąpiło przeniesienie dyskusji z poziomu *Inter-state system* na poziom *global-system*, co skutkuje próbami zanegowania suwerenności państwa i przeniesienia jej na jednostkę, bezpieczeństwa państwa na bezpieczeństwo globalne, tożsamości narodowej na społeczność międzynarodową (s. 119).

Z punktu widzenia metodologicznego za najbardziej wpływową uznaje się analizę systemową, jako że umożliwia ona całościowe ujęcie badanego przedmiotu, bez względu na to, czy koncentrowana jest uwaga na poziomie uczestników systemu międzynarodowego czy też dąży do objęcia badanego przedmiotu w sposób całościowy i wielowymiarowy, kładąc szczególnie nacisk na strukturę badanego systemu, przede wszystkim na to, jak wpływa ona na zachowanie poszczególnych jego elementów. Przypomina się przy tym, że wykorzystują analizę systemową do badania stosunków, trzeba mieć jednak świadomość, że pełne zastosowanie modelu ogólnej teorii systemów, rozwijanej w naukach społecznych, jest tutaj szczególnie utrudnione. Głównie dlatego, że często w bardzo żywiołowo pojawiających się

zjawiskach międzynarodowych na ogół nie występuje ściśle określony, mechanicznie pojmowany porządek. Z powodu wciąż uznawanej przez państwowych uczestników stosunków międzynarodowych zasady suwerenności brak jest w nim jednoznacznie czytelnych mechanizmów hierarchicznych; nie można także do systemu międzynarodowego przenosić wprost tych samych praw i zasad, które działają w systemach politycznych, ekonomicznych czy w przyrodzie. Niemniej jednak, dystansując się od zbytniego rygorystyzmu szkoły systemowej oraz relatywizmu nurtu neo-realistycznego, przeniknięcie w głąb stosunków międzynarodowych i objęcie ich w sposób całościowy jest możliwe właśnie przy stosowaniu podejścia systemowego (s. 128).

Zauważa się, że zaletą podejścia systemowego jest to, że otrzymuje się odpowiedź, dlaczego tak, a nie inaczej funkcjonuje system międzynarodowy i poszczególne jego elementy, co o tym decyduje, dlaczego np. pewne typy zachowań powtarzają się czy pojawiają się nowe, jakie są możliwości przyszłych zachowań wewnątrz systemu i dlaczego zmiany na poziomie jednostkowym nie zawsze są nośnikami zmian zasadniczych dla istnienia danego systemu międzynarodowego.

Objaśniając istotę systemu międzynarodowego podkreśla się, że każdy system – również międzynarodowy – aby przetrwać musi dążyć do utrzymywania stanu równowagi funkcjonalnej lub dynamicznej, tj. takiej, w której jest zdolny wytwarzać mechanizmy likwidujące zakłócenia mogące naruszyć jego stabilność lub gdy nie zmienia swoich zasadniczych parametrów pod wpływem owych zakłóceń; zagadnienie równowagi i stabilności systemu wiąże się z intensywnością interakcji wewnątrz i poza granicą systemu, czyli w jego środowisku (s. 134). W analizie funkcjonowania systemu międzynarodowego podkreśla się, że w odróżnieniu od swego odpowiednika wewnątrzpaństwowego nie ma on formalnoprawnych mechanizmów zarządzania. Ich stworzenie byłoby niemożliwe ze względu na fakt, iż jego podstawowymi aktorami są suwerenne państwa, wobec których stosowanie „ręcznego” sterowania wydaje się szczególnie utrudnione, choć niewykluczone. Jego źródłem może być określona polityka wielkich mocarstw, stymulująca integracyjne lub dezintegracyjne procesy i mechanizmy, represję, perswazję i nakłanianie do określonych działań. Nie można także nie dostrzec faktu, że

w realnym świecie polityki zagranicznej i międzynarodowej przynajmniej jedno państwo stara się równoważyć niestabilny układ sił w systemie, np. przystępując do tworzącego się sojuszu polityczno-militarnego (s. 143).

Na dużą uwagę zasługuje w prezentacji zjawisk i procesów przemian w ładzie międzynarodowym systemowym objaśnianie następstw wynikających z zagrożeń cywilizacyjnych, m.in. z dewastacji przyrody, terroryzmu międzynarodowego oraz masowych migracji. W procesie przemian wskazuje się na ujawniające się m.in. na zjawiska współzależności: 1. globalność – regionalność, 2. symetryczność – asymetryczność, 3. funkcjonalność – ideologizacja, 4. dobrowolność – przymus.

Z punktu widzenia oglądu systemowego przedstawiono problem transgraniczności i transnarodowości, globalizacji oraz zjawisk towarzyszących tym instytucjom; odnosząc się do globalizacji wskazuje się, że obecnie złożoną kwestią jest wskazanie jej uniwersalnej definicji, jako że ścierają się w niej różne współzależności przeobrażające cywilizację i system międzynarodowy; wiedza jest w tym względzie często eklektyczna, hipotetyczna, wielopłaszczyznowa w poznawaniu; jest bardziej hasłem niż kategorią poznania intelektualnego; inaczej jest pojmowana w wymiarze politycznym, ekonomicznym, technicznym, społecznym.

Istotnym problemem międzynarodowym jest kontrolglobalizacja; zauważa się, że dynamika rozwojowa współczesnego świata, przejawiająca się m.in. w globalizacji handlu, transportu, komunikacji wywołuje także tendencje przeciwne; oba procesy następują jednocześnie oraz są względem siebie swoistą siłą napędową; oba też generują siły samonapędowe; każdy z nich można postrzegać jako przejaw pozornie sprzecznych tendencji: globalizacji, ale i regionalizacji stosunków międzynarodowych, indywidualizacji procesów społecznych, ekonomicznych, a także ich sterowności w skali makro; podkreśla się, że współczesna unifikacja i dywersyfikacja życia kulturowego i cywilizacyjnego jest prawidłowością rozwojową świata; zjawiska unifikacji i dywersyfikacji życia społeczno-politycznego znane są ludzkości z dziedzictwa przeszłości; ujawniły się w życiu narodów w świecie (s. 168). Z dużym znanstwem rzeczywistości powiązań ujawniających się w strategii i taktyce stosunków między-

narodowych zaprezentowano instytucje: hegemonii, konfliktu, współpracy globalnej, sterowania; zwraca się uwagę na ład wyjaśniający, jak i czynniki generujące te instytucje w wymiarze konstruktywnym, jak i pejoratywnej recepcji opinii publicznej, a w tym i intelektualistów.

Podnosząc problem strategii zachowań w systemie podkreśla się wagę: znajomości hierarchii swoich preferencji, znajomości hierarchii preferencji przeciwnika, kierowania się w swych działaniach dążeniem do maksymalizacji; wskazuje się przy tym na teorię gier, strategię walki itp. Na dużą uwagę zasługuje prezentacja zagadnienia statusu państwa w systemie międzynarodowym z pozycji wskazania atutów i determinantów; podkreśla się przy tym problem mocarstwa i supermocarstwa, superyklów i tranzycji potęg.

Prezentując przewartościujący ogłód uczestników stosunków międzynarodowych formułuje się odważnie pytania poznawcze dotyczące funkcjonowania tradycyjnych podmiotów życia międzynarodowego w nowym łańdże cywilizacyjnym, np. zanikania czy odradzania się idei państwa narodowego renesansu czy zmierzch idei suwerenności.

Wobec przewartościującego podejścia do teorii stosunków międzynarodowych ujawnia się również inne postrzeganie polityki zagranicznej; dotyczy one zarówno pojmowania polityki zagranicznej, jak też kryteriów ją współtworzących, sfer stanowiących przedmiot działalności, różnych zależności i związków; charakterystyczne jest np. odmienne podejście do tej rzeczywistości ujawniają przedstawicieli nurtu neorealistycznego i neoliberalnego; zauważa się, że skoro w rozumieniu neoliberalów rola państwa ulega znacznemu ograniczeniu, to nie należy analizować stosunków na jego poziomie nie zwracając uwagi na globalny kontekst interakcji, którym jest poddawane (s. 262). W poznaniu zwraca się uwagę na nowe pojmowanie kategorii i rzeczywistości bezpieczeństwa, interesu ujawniającego się w polityce zagranicznej oraz łańdże międzynarodowym. Wśród najważniejszych determinantów polityki zagranicznej wymienia się: 1. wielość, zakres oraz kompatybilność celów; 2. intensywność ich przejawiania się; 3. relatywne możliwości, jakimi państwo dysponuje albo społecznym przyzwoleniem na rezygnację z innych celów; 4. ich pilnością i elastycznością, tj. możliwością zastąpienia jednego z nich lub modyfikacją w odpowiedzi na

presję zewnętrzną lub wewnętrzną; 5. skalą ryzyka, które państwo jest gotowe ponieść dla ich realizacji; 6. przekonaniem, że cele będą osiągnięte.

Odwołując się do specjalistycznej literatury przedmiotu, zwłaszcza o charakterze przewartościującym podstawowe kategorie stosunków międzynarodowych zaprezentowano modele uprawiania polityki zagranicznej oraz ujawniające się między nimi zależności, odmienności objaśnień oraz środków realizacji.

Charakteryzując instytucjonalizację stosunków międzynarodowych przypomina się, że ujawniła się ona już w czasach starożytnych, a jej intensyfikacja nastąpiła w drugiej połowie XX w., co wynikało z intensyfikacji między podmiotami politycznymi świata, jak też z zagrożeń w rozwoju życia międzynarodowego; wśród nich wyjątkową pozycję zajęły organizacje międzynarodowe; współcześnie ujawnia się w ich funkcjonowaniu wiele pytań budzących dyskusyjność zarówno intelektualistów, jak i szerokich kręgów międzynarodowej opinii publicznej. Współcześnie w postrzeganiu organizacji międzynarodowych znamienne są dwa odmienne stanowiska: 1. identyfikowane z nurtem neorealistycznym, eksponuje ich marginalny wpływ, a niekiedy nawet bezsilność w świecie zdominowanym przez państwa, ich interesy, polityczne opcje; 2. bliskie szeroko pojętemu nurtowi neoliberalizmu, w którym na ogół wyolbrzymia się znaczenie, możliwości, a w tym samym pozycje w systemie międzynarodowym (s. 310). Zauważa się przy tym, że spór o to, czy organizacja międzynarodowa jest instytucją o określonej strukturze, celach i kompetencjach czy też płaszczyzną artykulacji interesów i potrzeb państw oraz stymulatorem coraz to nowych zadań i funkcji, jest w istocie wynikiem dyskusji na temat podmiotów stosunków międzynarodowych oraz ich roli i miejsca w strukturze systemu międzynarodowego, a także form i dynamiki transformacji systemu globalnego (s. 348).

Główne myśli zawarte w wykładzie, przede wszystkim cenne z punktu widzenia metodologii stosunków międzynarodowych jako samodzielnej dyscypliny badań naukowych podsumowuje się refleksyjnie w „Zakończeniu”; stawia się przy tym pytania, na które należy poszukiwać odpowiedzi – co determinuje kształt systemu międzynarodowego, jego dynamikę zmian oraz charakter relacji międzypaństwowych i międzynarodowych,

czy ludzkość rozwija się w ruchu liberalnym, doskonaląc się i ewoluując w kierunku stabilnego i uporządkowanego systemu międzynarodowego czy też podlega procesom gwałtownych zmian, w których wyniku jedna równowaga ustępuje innej, nowi hegemoni zajmują miejsca innych osłabionych „kosztami”, które każda hegemonia nakłada.

Zaprezentowany w książce wykład osadzony jest starannie w literaturze przedmiotu, w tym zwłaszcza anglosaskiej, co ujawnia się w aparacie naukowym (przypisach), jak i zestawieniu bibliograficznym.

Rekomendując książkę szerokiemu kręgowi odbiorców, zwłaszcza interesujących się rzeczywistością międzynarodową, należy wyrazić z przekonaniem opinie, że jest ona znaczącą pozycją w rozwoju polskiej metodologii stosunków międzynarodowych.

Andrzej Chodubski

Jakub Potulski, *Rola i znaczenie tradycji w funkcjonowaniu współczesnych instytucji politycznych w Rosji*, Europejskie Centrum Edukacyjne, Toruń 2005, ss. 569.

W rozwoju współczesnego świata obserwuje się zderzenie się kształtowania się tzw. łańdów skrajności, zderzenia się wartości porządku dwubiegunowego a jednocześnie też ujawnia się synkretyzm, homogeniczność, hybrydyzacja życia kulturowo-cywilizacyjnego. Egzemplifikację tej rzeczywistości obserwuje się w rozwoju politycznym i społeczno-gospodarczym współczesnej Rosji. W państwie tym postrzega się znamiona odchodzenia od idei państwa represyjnego, autonomii społeczeństwa wobec państwa, decentralizację i rozproszenie władzy, osłabienie więzi państwowych na rzecz porządku lokalnego a jednocześnie następuje unifikacja życia kulturowego, która wyraża się w otwartości na przyjmowanie znaków cywilizacji zachodnioeuropejskiej, a w tym zwłaszcza amerykańskiej; unifikację tę powoduje rozwój naukowo-techniczny, znaki kształtującego się międzynarodowego ładu prawnego, model edukacji ukierunkowany na rozumienie tendencji przemian współczesnego świata.

Złożone procesy przemian z punktu widzenia zderzenia się tradycji i wyzwań kształtującego się

ładu informacyjnego, dokonujące się w Rosji stały się ostatnio przedmiotem analitycznego rozpoznania dr. Jakuba Potulskiego. Postawił wiele istotnych pytań dotyczących tożsamości kulturowej i cywilizacyjnej Rosji, sił i mechanizmów generujących i stymulujących tożsamość narodu, państwa oraz instytucji politycznych w tym kraju.

Fundamentalne znaczenie w poznananiu ma próba odpowiedzi na pytania: jakie są podstawowe wyznaczniki kształtujące odrębność kulturową i cywilizacyjną Rosji? Jakie zmitologizowane wartości społeczno-polityczne pełnią istotną rolę w kulturze politycznej Rosji? Jakie są wzory kulturowe rosyjskich instytucji politycznych ukształtowane w procesie historycznego rozwoju? W czym wyraża się specyfika funkcjonowania współczesnego systemu politycznego Federacji Rosyjskiej? Jakie są współczesne oczekiwania i cywilizacyjne aspiracje społeczeństwa w warunkach kształtującego się nowego ładu globalnego? W jaki sposób ujawniają się nowe typy podmiotów społeczno-politycznych, urzeczywistniające proces transformacji ustrojowej w Rosji? W czym wyraża się demokratyzacja ustroju politycznego w Rosji? w czym wyrażają się przemiany mentalności politycznej społeczeństwa Rosji? Jaki jest stosunek państwa i narodów Wspólnoty Niepodległych Państw do procesów unifikacji świata, a zwłaszcza do globalizacji społeczno-ekonomicznej i politycznej? jakie są skutki zachodzących procesów unifikacji i dezintegracji życia społeczno-politycznego Rosji?

W analizie poznawczej podkreśla się, że w procesie kształtowania się nowego ładu politycznego ważną rolę odgrywa tradycja. Jest ona w rosyjskiej rzeczywistości siłą sprawczą i mechanizmem wielu rozwiązań ustrojowych.

Istotę problemu poznawczego zaprezentowano w czterech rozdziałach, zatytułowanych kolejno: I. Czynniki kształtujące tożsamość kulturową i cywilizacyjną Rosji; II. Dziedzictwo kulturowe w działalności rosyjskich instytucji politycznych; III. Specyfika funkcjonowania współczesnych instytucji politycznych Rosji; IV. Wartości polityczne współczesnego społeczeństwa rosyjskiego. W rozdziale pierwszym wyodrębniono zagadnienia: 1. Warunki geograficzno-przyrodnicze, 2. Ludność, 3. Odrębność narodowa, 4. Historia, 5. Gospodarka; w drugim – 1. Pojmowanie władzy politycznej, 2. Car i władza wykonawcza, 3. Instytucje przedstawicielskie, 4. Cerkiew